

Preistorie Generala

Preistoria reprezintă prima epocă din istoria societății omenești.

Culturile umane premergătoare apariției scrisului. Studiul Preistoriei se bazează în primul rând pe arheologie. Liniile principale de diviziune cronologică a erelor preistorice, sau ale istoriei din preistorie, sunt dificil de delimitat din cauza faptului că evoluția comunităților a avut loc în ritmuri diferite. Sistemul celor trei epoci de clasificare a Preistoriei (publicat în 1836 de arheologul danez Christian Thomsen) porneste de la materialele predominante folosite de oamenii preistorici la fabricarea uneltelor și armelor: -> epoca pietrei, -> epoca bronzului și -> epoca fierului.

Ea se mai numește și epoca străveche, este perioada de dinaintea de istorie (cea scrisă) și ține de la apariția umanității (a omului) până în jurul anului 3000 î.Chr. când apar primele forme scrise (istoria scrisă). Ea a durat de o mie de ori mai mult decât celelalte epoci istorice luate la un loc. În viziunea evoluționistă, preistoria se consideră a fi început cu procesul de antropogeneză (transformarea unor specii de maimuțe antropoide în oameni) și a durat până la apariția scrisului sau a primelor state. Alte teorii despre originile omului pun în lumină repere temporale diferite; antropologia reprezintă astăzi o variantă neunanim acceptată de lumea științei, dar de departe teoria cel mai bine documentată arheologic. Procesul de antropogeneză se explică ca urmare a schimbărilor de climă și a florei Pământului.

Ce surse avem?

1. Descoperiri arheologice, care ne oferă informații despre cultura materială și ne ajută să înțelegem elementele de spiritualitate, relațiile economice, structurile economice, modul de gregare și segregare a societății.
2. Înregistrări etnografice, ale comunităților primitive care au supraviețuit și se păstrează și astăzi în unele zone ale lumii (aborigenii din Australia, boșimanii din Africa, amerindienii din cele două Americi, inuiții, etc)
3. Studii sociologice care arată structura societății, relațiile sociale în cadrul unui grup uman.
4. Metode fizico-chimice, extrem de utile în a defini cronologic, traseul pe care l-a traversat umanitatea

Începutul Preistoriei are loc atunci când omul trece de la starea de animalitate la o ființă bipedă, cu alte trăsături biologice și morfologice, care începe să folosească unelte rudimentare cu caracter permanent, devine creator de cultură, este într-un continuu proces de modificare a tipului de unelte astfel îmbogățind cultura sa materială.

Când și unde apare omul?

Una din modalitățile de justificare ale teoriei Europocentrismului este apariția omului din Neanderthal-veriga lipsă între primat și om. Avem influența să credem că omul apare în Europa dar, apare ideea Poligenezei (omul să fi apărut în mai multe zone geografice), dovedind spiritul de adaptabilitate în medii diferite (Asia, Africa, Artica) Ipoteza spațiului originar Africa apare în 1924, când în Kenia, Tanzania, Ciad, Rodezia sunt descoperite o serie de fosile (Copilul de la Taung-*australopithecus africanus*).

Este greu de crezut, că a avut loc o dezvoltare lineară de la veriga de legătură la *Homo Sapiens*, deoarece există o multitudine de specii de hominizi descoperite.

Sahelanthropus Tchadensis este denumirea științifică dată unei ființe, probabil umanoide, presupusă a fi strămoșul omului (*Homo sapiens*).

Clasificarea s-a făcut pe baza unor fragmente de mandibulă, a câtorva dinți izolați și a unui craniu, descoperiri făcute în anul 2001 în Ciad. Vechimea estimată este de 6-7 milioane de ani și, se presupune, ar reprezenta un moment de bifurcare majoră pe linie evolutivă: una dintre ramuri a condus spre omul modern (*Homo sapiens sapiens*), iar cealaltă spre primatele superioare - cimpanzeul, urangutanul și gorila.

Australopitecus afarensis a existat în perioada cuprinsă între acum 3,9 și 3 milioane de ani. *Australopitecus afarensis* aveau o față de maimuță cu fruntea teșită, o formațiune osoasă deasupra ochilor, un nas turtit și nu aveau bărbie. Indivizii speciei aveau maxilare proeminente cu molari mari. Capacitatea craniană varia de la aproximativ 375 până la 500 cm³. Craniul se aseamănă cu cel al cimpanzeului, excepție făcând dinții mai apropiați de cei ai omului. Dinții canini sunt mult mai mici decât cei ai maimuțelor moderne, însă mai mari și mai ascuțiți decât cei ai hominizilor, iar forma maxilarului se situează între forma dreptunghiulară și forma parabolică la hominizi. Totuși, osatura pelvisului și a picioarelor este mult mai apropiată de cea a omului actual. Această observație nu lasă nici o îndoială asupra faptului că aceste australopithecine erau bipede (deși adaptate mai degrabă la mers decât la alergat). Osatura lor arată că, din punct de vedere fizic erau foarte puternice. Femelele erau considerabil mai scunde decât masculii, fapt cunoscut sub denumirea de dimorfism sexual. Înălțimea varia între aproximativ 107 cm și 152 cm. Lucy descoperită de D. Johanson în 1974, la Hadar, Etiopia. Perioada estimată: aproximativ acum 3,2 milioane de ani. "Lucy" era o femelă adultă, în jur de 25 de ani. Cam 40% din schelet a fost găsit, pelvisul, femurul (osul coapsei) și osul tibial, toate demonstrând mersul biped. Măsura cam 107 cm (mică pentru specia ei) și cântărea în jur de 28 de kg.

<<< >>> *Australopitecus afarensis*

Laetoli

<<< >>> Amprente ale piciorului

„Amprente ale piciorului”, *Australopitecus afarensis* ?

Descoperit în 1976, la Laetoli, în Tanzania. Perioada apreciată este de aproximativ acum 3,7 milioane de ani. Urmele constau din amprente fosilizate ale labei piciorului, provenind de la doi sau trei hominizi bipezi. Mărimea acestora și lungimea indică faptul că ei aveau cam 140 cm, respectiv 120 cm în înălțime. Mulți oameni de știință susțin că urmele labei piciorului sunt efectiv identice cu acelea ale hominizilor evoluți, în timp ce alții susțin că degetele mari se îndepărtează ușor (ca la maimuțe) și că degetele sunt mai mari decât la hominizi, însă mai scurte decât la maimuțe. S-a făcut o tentativă de atribuire a amprentelor la *A. afarensis*, fiindcă nu se cunoaște altă specie hominidă din acel timp.

Homo habilis*, *Homo habilis, "omul îndemânatic", a fost numit astfel datorită uneltelor descoperite împreună cu el. A existat între acum 2,4 și 1,5 milioane de ani.

<<< >>> Homo Habilis

Se aseamănă în multe privințe cu *Australopitecus*. Fața sa e la fel de primitivă, însă mai puțin proeminentă; molarii mai mici, însă considerabil mai mari decât la omul actual. Mărimea creierului, în medie de 650 cm³ este apreciabil mai mare decât la *Australopitecus*. Mărimea creierului variază între 500 și 800 cm³. Forma creierului este, de asemenea, asemănătoare hominizilor. Protuberanța sferei lui Broca, esențială vorbirii, este vizibilă în mulajele făcute după creierul lor și indică faptul

că specia era probabil capabilă de vorbire rudimentară. Se crede că *Homo habilis* avea în jur de 127 cm înălțime și cântărea aproximativ 45 kg.

Homo erectus ("omul ridicat") este specie umanoidă preistorică, posibil precursor al oamenilor moderni. Acest palier al antropogenezei reprezintă, la rândul său, un moment crucial. Chiar dacă, strict anatomic, există unele trăsături care pot fi considerate "primitive", în ansamblu evoluția lui *H. erectus* se înscrie pe direcția acumulărilor, atât anatomice, cât mai ales culturale.

<<< >>> Homo Erectus are o talie de peste

1,50 m și un volum cranian de 1000 cm³ în medie; craniul este alungit și aplatizat, fruntea relativ teșită și torus supraorbital, retracție post-orbitală, cutia craniană are pereți masivi și (cel puțin la unele exemplare) creastă sagittală, bărbie redusă. Dar dentiția și membrele (în special mâinile) sunt asemănătoare celor lui *H. sapiens*. Poate cea mai importantă achiziție la nivel anatomic este creșterea cutiei craniene, astfel că s-a și formulat ipoteza unui "Rubicon cerebral", a unui nivel de creștere a masei cerebrale (undeva peste 750-800 cm³) la care schimbările sunt mai degrabă calitative decât pur și simplu cantitative - cum ar fi creșterea numărului de conexiuni neuronale și dezvoltarea sistemului de circumvoluțiuni, precizare ariilor corticale. Sunt, însă, câteva elemente care trebuie să fie luate în considerare. În primul rând, variabilitatea deosebită a speciei și potențialul evolutiv deosebit. Acoperind o perioadă foarte lungă de timp, diferențele dintre primele exemplare și ultimele cunoscute sunt destul de mari. Mai mult, există și diferențe regionale. Apoi, este de presupus că achizițiile culturale au acum un rol mult mai mare în adaptare și supraviețuirea indivizilor. Fenomenul principal este expansiunea speciei umane în afara Africii. Chiar dacă există și ipoteza policentrică (din păcate prea politizată în ultima vreme), direcțiile de expansiune par să indice, totuși, o origine africană pentru populația umană de pe glob. Ținând cont de faptul că cele mai timpurii exemplare de *H. erectus* din afara Africii se află în zone care și astăzi sunt tropicale sau sub-tropicale (Bazinul mediteranean, Asia-Indonezia, în zona Chinei-omul de Pekin) este mai ușor de susținut o răspândire a speciei pe nișe ecologice (deci o răspândire în zonele mai apropiate de habitatul originar). În ceea ce privește răspândirea omului în zonele temperate, aceasta a fost posibilă după apariția focului. În urma acestei expansiuni are loc o extindere pe arii largi și duce la diferențieri culturale și aici amintim de:

- Paleoliticul inferior-Acheulean
- Paleoliticul mijlociu (faciesuri culturale în funcție de tehnica de obținere a uneltelor)

Omul de Neanderthal a fost o specie sau subspecie a rasei umane (*Homo neanderthalensis*) ce a locuit în Europa și părți ale Asiei de Vest aproximativ de acum 230.000 până acum 29.000 de ani.

<<< >>> Omul de Neanderthal

Apariția speciei umane în varianta sa modernă are o datare nesigură; momentul apariției sale a fost plasat, în general, între 240.000 și 100.000 ani, dar au fost propuse date mergând până la 450.000 î.Hr. Oricum, acesta rezistă până către 35.000-25.000 î.Hr. Câteva sunt problemele majore care însoțesc apariția speciei moderne. În primul rând, problemele climatice; perioada aceasta este marcată de fluctuații climatice destul de puternice, în primul rând de glaciațiunea Würm (una din cele mai dure faze glaciare) - climatul glaciar pare să fi influențat o serie de atribute biologice (în special masivitatea trunchiului, existența unui torus supraorbital foarte marcat), dar și șansele de supraviețuire ale speciei. În al doilea rând, raportul dintre *H. s. fossilis* și *H. erectus*. Dacă filiația dintre cele două specii pare să fie sigură, trebuie lămurită diversitatea tipurilor antropologice, atât la nivelul *H. erectus*, cât mai ales la nivelul *H. s. fossilis*. Aceasta cu atât mai mult cu cât specia care evoluează din *H. erectus* nu este *H. s. fossilis*, ci un tip generic de *H. sapiens*. Varianta clasică de *H. s. fossilis*, anume cea europeană (*neandertalensis*) reprezintă o adaptare specială la un climat periglaciuar.

Homo sapiens sapiens

Să recapitulăm : drumul parcurs de specia umană este pe cale de a fi pus în lumină. Africa pare a fi leagănul primelor forme hominide.

Judecând după prezența acolo a primelor probe fosile : un precursor. *Australopithecus afarensis*, și urmașul său ipotetic, *Australopithecus africanus*, din al patrulea până în al treilea milion de ani înainte de noi. În milionul 2 s-a produs, probabil, disjunctia dintre linia principală (care produce între milionul 2 și milionul 1,5 specia *Homo habilis*) și două linii aberante stranse : *Australopithecus boisei* și *Australopithecus robustus*. În prima parte a ultimului milion și jumătate de ani se conturează specia *Homo erectus*, iar de acum 300 000 de ani se pregătește apariția primului *Homo sapiens* (arhaic), oarecum sincron cu *Homo sapiens neanderthalensis* (125 000—32 000) : apoi apare predominant *Homo sapiens sapiens* (modern), care este prezentat ca existând pînă acum 10 000 de ani — dar care, de fapt, se continuă în populația actuală a globului.

Altfel spus, din *H. erectus* evoluează o specie nouă, *H. sapiens*, care tinde să se specializeze anatomic și în funcție de condițiile climatice, un fenomen prezent și la nivelul populațiilor actuale. Locul de apariție a noului tip de umanitate pare să fie tot Africa de Est, de unde noile grupe se extind spre Orientul Apropiat, Asia și Europa, iar mai apoi, cândva între 60.000 și 20.000 î.Hr., pătrund între cele două Americi, simultan cu ocuparea Australiei. Pacificul va fi colonizat mult mai târziu, în milenii I și II ale erei noastre. Mecanismul propriu-zis de apariție a noului tip uman este încă dezbătut, dar ipoteza care pare să ofere o soluție este cea intitulată “prima Evă”. Conform acestei ipoteze, noul tip de umanitate a apărut ca un grup restrâns de femei înrudite și care au transmis - numai pe linie feminină - noile trăsături genetice. Aceasta ar explica și lunga supraviețuire a lui *H. erectus* și lunga perioadă de contemporaneitate dintre cele două tipuri umane. La nivelul evoluțiilor culturale, apar câteva elemente semnificative. În primul rând, apariția diversității culturale - la nivelul uneltelor, apar cele 5 tipuri de tradiții industriale musteriene (clasic, de tip Ferrassie, de tip Quina, de tip Levallois, cu denticulate), care delimitează o serie de

“provincii” culturale. Elementul important îl reprezintă complexitatea debitajului de tip levallois, care presupune o foarte mare doză de gândire abstractă și de planificare. În plus, există dovezi din ce în ce mai clare pentru utilizarea ocrului (colorant mineral) și primele elemente de artă. Creșterea varianței culturale reprezintă și trecerea la adaptarea pe baze culturale la mediu și la resurse. Continuă evoluția specializării habitatului (distincția dintre așezări principale permanente și halte de vânatoare este mult mai clară, apar mai multe vetre în așezări, peșterile încep să fie utilizate cu regularitate). Apare tendința de concentrare a unei populații pe un teritoriu dat, premisa creerii primelor comunități stabile. Au loc relații de izolare endogene (căsătorii în același grup)

Acum apar și dovezi clare de cult al morților (la Teshik-Tash, Monte-Circeo - cu occipital lărgit, La Ferrassie); continuă să apară dovezi de canibalism (Monte-Circeo, Hortus, Krapina).

<<< >>> Homo sapiens sapiens

Umanitatea modernă (nu cea contemporană) este, măcar în parte, contemporană cu *H. sapiens fossilis*. Ipoteza unei succesiuni cronologice între cele două specii s-a născut din situația specială europeană. Într-adevăr, *H. sapiens sapiens* pătrunde în Europa cândva în jurul datei de 40.000 î.Hr. Dar originile sale se plasează în grupul din Orientul Apropiat (Qafzeh, Tabun, Skhul etc.), aflat mai aproape de *H. s. sapiens* decât de neanderthalienii europeni. Evoluția în timp a oamenilor moderni este cea care duce la apariția raselor moderne - un fenomen relativ recent, poate chiar de la sfârșitul paleoliticului și reprezentând ultima formă de adaptare biologică a ființei umane la mediu. Adevărat, rasele actuale sunt deosebite anatomic, uneori foarte evident. Ceea ce trebuie subliniat cu tărie este faptul că doar amănuntele biologice cu rol adaptativ sunt cele care dau un aspect diferit raselor (de ex., tendința corpurilor umane de compactare în zonele reci pentru a limita pierderea de căldură, respectiv alungirea membrelor pentru un efect invers, accentuarea țesuturilor adipoase pentru menținerea umidității, apariția pliului ocular pentru protejarea globului ocular etc.). Potențialul intelectual este identic, iar apartenența raselor la o singură specie este demonstrată de posibilitatea metisajului.

La nivel anatomic înregistrăm evoluții în parte paralele ale diferitelor tipuri; în general, au talie mare (Cro-Magnon = 1,80 m, Grimaldi = 1,80 - 1,95 m) sau mică (Combe-Capelle = 1,63 m, Chancelade = 1,60 m), dar în ambele cazuri capacitatea craniană este mare (Cro-Magnon = 1600 cm³, Chancelade = 1710 cm³).

Succesiunea tipurilor pare să fie Combe-Capelle (perigordian inferior) -> Cro-Magnon (aurignacian) -> Chancelade (magdalenian). Alte exemple relevante sunt Paviland, Solutré, Laugerie-Basse, Grimaldi, Predmosti, Obercassel. Dar practic fiecare regiune a lumii a dat la iveală

resturi ale lui H. s. sapiens. Principalele achiziții culturale (și aici ne referim la paleolitic) pot fi ordonate pe mai multe paliere. La nivel tehnologic, asistăm la diversificarea tradițiilor tehnologice și a tipologiilor; de la nivelul paleoliticului superior, evoluția uneltelor începe să fie în bună măsură regionalizată. Alături de utilajul litic, capătă o pondere deosebită utilajul din os și corn sau fildeș; din aceste materiale (foarte probabil utilizate și înainte, dar în proporție mai mică) se produc unelte mai eficiente (de tipul harpoanelor, al vârfulor de suliță). Dar poate ceea ce este mai important este faptul că apare prima unealtă care multiplică forța umană - propulsorul. Acesta practic mărește distanța loviturii eficiente de suliță, ceea ce se traduce într-o vânătoare mai eficientă. La nivel cultural, principala achiziție este arta. Complexitatea acesteia reprezintă separarea clară a omului modern de toți predecesorii săi. Comportamentul uman este intens influențat de factorii culturali. Omul este singura ființă care și-a creat o cultură proprie, care a modificat profund mediul ambiant, și care astfel s-a adaptat mediului